

İmam Hasan Hilafet Dönemi ve Barışa Götüren Süreç

Üstad Râzî Âl-i Yâsîn

Giriş

Çoğu tarihçilerin verdikleri bilgiye göre, İmam Hasan (a.s), babasının toprağa verildiği gecenin sabahında halka şu konuşmayı yaptı:

Ey insanlar! Kur'ân bu gece indi, İsa Peygamber bu gece göğe çıkarıldı. Yuşa b. Nuh bu gece öldürüldü. Yine bu gece babam Ali (a.s) öldü. Allah'a yemin ederim ki, önceki ve sonraki vasiler içinde babamdan önce hiç kimse cennete giremez. Allah Resulü (s.a.a) onu bir seriyenin başında sefere gönderdiğinde, Cebrail sağ yanında ve Mikail sol yanında savaşırdı. Yedi yüz dirhem dışında altın ve gümüş para geriye bırakmadı. Bu yedi yüz dirhemi sadakalarından artırıp ailesine bir hizmetçi almak için biriktirmişti.¹

Şeyh Müfid, İmam Hasan'ın bu konuşmasını *el-İrşad* kitabında şu şekilde nakleder:

Ebu Mihnef Lut b. Yahya, Eş'as b. Sevvar'a, o da Ebu İshak Subey'î'ye ve başkalarına dayanarak şöyle dedi:

İmam Hasan (a.s), babası Emirü'l-Müminin'in (a.s) öldüğü gecenin sabahında bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Allah'a hamdüsena ettikten ve Resulullah'a (s.a.a) salât ve selâm getirdikten sonra şöyle dedi:

“Bu gece, öncekilerin hiçbir amel ile geçemedikleri ve sonrakilerin hiçbir amelle kendisine yetişemeyecekleri bir kişi vefat etti.”

“O, Resulullah'ın (s.a.a) yanı başında savaşıyor ve onu kendini siper ederek koruyordu. Resulullah (s.a.a) sancağını onun eline veriyor, sonra Cebrail sağ yanından ve Mikail sol yanından onu koruma altına alıyorlardı. Allah onun eli ile fetih lütfetmeden savaştan geri dönmezdi.”

“Onun vefat ettiği bu gece İsa b. Meryem göğe çıkarıldı ve yine bu gece Musa'nın vasisi Yuşa b. Nuh vefat etti. Yedi yüz dirhem dışında geriye altın ve gümüş para bırakmadı. Bu yedi yüz dirhem, verdiği sadakalardan artmıştı...”

Sözlerinin burasında, kelimeler İmam Hasan'ın boğazında düğümlendi ve hem

¹ el-Emalî, 192

kendisi ağladı, hem de dinleyenleri ağlattı. Arkasından kendini toparlayarak konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Ben müjdeleyicinin oğluyum. Ben uyarıcının oğluyum. Ben Allah’ın izni ile O’na çağırının oğluyum. Ben ışık saçan bur kandilin oğluyum. Ben yüce Allah’ın kötülüklerden arındırıp tertemiz kıldığı bir ailenin çocuğuyum. Ben yüce Allah’ın Kur’ân’da: **‘De ki, ben bu görevime karşılık sizden yakınlarıma sevgiden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyi iş yaparsa, onun karşılığında iyiliğini artırırız.’**² diye buyurarak sevimlerini farz kıldığı Ehlibeyt’tenim.³

İmam Hasan’a Biat Edilmesi

İmam Hasan (a.s) bu konuşmasını bitirince, Ubeydullah b. Abbas hemen öne atılarak bir an önce ona biat etmeleri için halka teşvik içerikli şu sözleri söyledi: “Ey insanlar! Bu, Peygamberinizin oğlu ve İmam’ınızın vasisidir, ona biat edin.” Halk, bu kutsal çağrıya olumlu karşılık verdi. Yüksek sesle ona itaat edeceklerini bildirdiler ve “Ne kadar sevdiğimiz bir kişidir, üzerimizde ne kadar çok hakkı vardır, halifelğe ne kadar lâyıktır!” diyerek ona yönelik hoşnutluklarını ve boyun eğmişliklerini ilân ettiler.⁴

Hicrî kırk yılının ramazan ayının yirmi birinci gününe rastlayan cuma günü, İmam Hasan’a (a.s) yönelik biat töreni tamamlandı.⁵

Biat töreninden sonra İmam Hasan (a.s) minberden indi, valiler listesini düzenledi,

ordu komutanlarını görevlendirdi, devletin önemli işlerini gözden geçirdi, Abdullah b. Abbas’ı Basra valiliğine tayin etti.⁶

Muaviye’nin Irak’a Yönelik Kompoları ve İmam’ın Tutumu

Müslümanların İmam Hasan’a biatinden sonra, Muaviye yine meşru halifeyi tanımadığını ilan etti. Aksine Irak’a saldırmak için ordusunu hazırlamaya ve valilerine bu saldırıyı onayladığına dair mektuplar yazmaya başladı.

Valilerine yazdığı bir mektupta, Kûfe’nin eşrafından ve ileri gelenlerinden bazılarının kendisine yazdıkları mektuplarda, kendileri ve aşiretleri için emanname (can güvenliği) istediklerini anlattı.

Eğer bu ifadesi doğru ise, bu, Kûfelilerin İmam Hasan’a (a.s) karşı yaptıkları ilk kalleşliktir.

Muaviye, bütün valilerine gönderdiği aynı içerikteki resmî yazının bir bölümünde şöyle diyordu:

...İmdi, düşmanınıza ve halifenizin katillerine yönelik yeterli karşılığımı ve yardımını size bahşeden, onları yok eden Allah’a hamdolsun. Yüce Allah, kendi lütfuyla Ali b. Ebu Talib’e kullarından birini gönderdi, o kul ona suikast düzenleyip kendisini öldürdü. Bu olay sonunda, taraftarlarını bölünmüş ve çatışmalı bir durumda bıraktı. Bize onların önderlerinin ve ileri

² Şûrâ, 23

³ el-İrşad adlı eserin yanı sıra bu hadis Şeyh Tûsî’nin el-Emalf’-sinde ve Tefsir-i Furat’ta nakledilmiştir. Birçok Ehl-i Sünnet kitapların-da da bu iki hadise benzer rivayetler nakledilmiştir. Bk. Mulhakatu İh-kaku’l-Hakk, 11/182–193

⁴ Makatilu’t-Talibiyyin, 34

⁵ el-İrşad, 4/15

⁶ A’yanu’s-Şia, 4/14

gelenlerinin, kendileri ve aşiretleri için can güvenliği isteyen mektupları geldi. Bu mektubum size geldiğinde gayretlerinizle, askerlerinizle ve güzel hazırlıklarınızla bana yönelin. Hamdolsun ki, öcünüzü aldınız, emelinize ulaştınız, Allah saldırıganları ve hakkı çiğneyenleri helâk etti...⁷

Muaviye'nin bu resmî yazısını alan valileri halkı, Peygamberimizin (s.a.a) reyhan çiçeğine ve torununa karşı savaşmak için çıkış ve hazırlık yapmak üzere teşvik etmeye, özendirmeye giriştiler. Çok kısa bir süre zarfında Muaviye'ye ne sayıca ve ne askerî teçhizatça hiçbir eksiği olmayan büyük bir askerî güç katıldı.

Saptırılmışlardan ve muhterislerden oluşan bu askerî güç Muaviye'ye sağlanınca, onları Irak'a doğru hareket ettirdi ve ordunun komutasını kendi üzerine aldı. Başkentte yerine vekil olarak, Dahhak b. Kays el-Fehrî'yi bıraktı. Kendisi ile birlikte sefere çıkan ordunun mevcudu, altmış bin kişi idi. Bundan daha fazla olduğunu söyleyenler de vardır. Asker sayısı ne olursa olsun, ordusu; sözüne uymaya hazır, emirlerine amade ve arzularını gerçekleştirmeye teşne bir güçtü...

Muaviye, tozu dumana katan ordusunun başında çölü geçti. Menbic köprüsüne⁸ varınca, orada mola verdi ve işini sağlamlaştırılmaya koyuldu...⁹

Öte yanda İmam Hasan (a.s) Muaviye'nin Irak üstüne yürüdüğünü haber aldıktan sonra Kûfe'yi cihat için ve Muaviye'ye savaş amaçlı sefere çıkmak için harekete geçirmeye başladı.

Hücr b. Adi'yi valilerine ve halka göndererek sefere çıkmaya hazırlanmalarını emretti. Yüksek sesli biri halkı cemaatle namaz kılmaya çağırdı. Bu ilânı işiten insanlar koşuşmaya ve toplanmaya başladılar. İmam Hasan (a.s), duyuruyu yapan kişiye: “*İnsanların toplanmasından hoşnut olduğun zaman bana haber ver.*” dedi. Az sonra Said b. Kays elHemdanî İmam'ın yanına gelerek: “Cemaatin karşısına çık.” dedi. İmam (a.s) da evinden ayrılarak minbere çıktı. Allah'a hamdüsenadan sonra şöyle dedi:

...İmdi, yüce Allah, cihadı kullarına farz kıldı ve onu, “istenmeyen bir iş” olarak adlandırdı. Sonra cihada çıkan müminlere: “**Sabredin, hiç şüphesiz Allah sabredenerle beraberdir.**” dedi.¹⁰

Ey insanlar! Hoşunuza gitmeyen durumlara karşı sabretmedikçe, isteklerinizi elde edemezsiniz. Aldığım habere göre Muaviye, üzerine yürümeye karar verdiğimiz yolunda bir haber almış ve bunun için harekete geçmiştir. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun, Nuhayle'deki karargâhınıza çıkın...

İmam'ın bu çağrısına cemaat suskunlukla cevap verdi, hiç kimseden ses çıkmadı.¹¹

Kalleşliğe Karşı Yadırgama

Böylece Kûfe halkı, komutanlarına ve imamlarına karşı kalleşçe bir tutum takındı. Çünkü İmam Hasan'ın (a.s) Nuhayle'deki karargâha çıkmaları yolundaki çağrısına suskun kalmakla karşılık verdiler. Gözleri dönmüş, kalplerine korku sinmişti.

⁷ Makatilu't-Talibiyyin, 38–39

⁸ 2- Eski bir şehir olan Menbic'in Halep şehriyle arasındaki mesafe, iki gündür.

⁹ Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/71

¹⁰ Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 65, el-Gadir Yayınevi, Beyrut, Yıl: 1973

¹¹ A'yanu's-Şia, 4/19

Adiy b. Hatem et-Taî bu durumu görünce, ayağa kalktı ve şöyle dedi:

Ben Hatem'in oğluyum. Subhanallah, hayret doğrusu! Ne çirkin bir durum bu! İmamınıza ve Peygamberinizin kızının oğlunun çağrısına cevap vermiyor musunuz? Dilleri rahat zamanlarda pabuç gibi (keskin kılıç gibi), fakat iş ciddiye binince tilkiler gibi oradan oraya kaçan (hile yapıp yan çizen) Mısır hatipleri nerede?! Allah'ın gazabından korkmuyor musunuz?! Bu davranışınızın ayıbını ve utancını hiç düşünmüyor musunuz?

Arkasından yüzünü İmam Hasan'a (a.s) çevirerek şöyle dedi:

Allah seni doğru istikametlere yöneltsin. Seni istenmeyen durumlardan uzak tutsun. Seni girişi ve çıkışı övülen sonuçlara muvaffak etsin. Konuşmanı duyduk, emrine kilitlendik, seni işittik ve söyledikleriyle görüşlerinde sana itaat ettik. Şimdi bu yüzüm karargâhuma dönüktür, oraya gidiyorum. Kim bana katılmak isterse, peşimden gelsin.

Adiy bu sözleri söyledikten sonra yerinden kalkıp hareket etti ve mescitten çıktı. Binek hayvanı kapıda idi; sırtına atladı ve Nuhayle'ye doğru ilerledi. Kölesine, kendisine lâzım olacak şeyleri arkadan getirmesini emretti. Adiy b. Hatem, halkın içinden çıkan ilk asker olmuştu.¹²

Bu arada Kays b. Sa'd b. Ubade el-Ensârî, Ma'kul b. Kays er-Riyahî ve Ziyad b. Sa'saa et-Teymî ayağa kalkarak halkı kınadılar, azarladılar, ardından savaşa teşvik ettiler ve İmam Hasan'a (a.s) da tıpkı Adiy b. Hatem gibi olumlu cevap ve kabul etme içerikli sözler söylediler. İmam da onlara şu karşılığı verdi:

Allah'ın rahmeti üzerinize olsun, doğru konuştunuz. Öteden beri sizin iyi niyetli, vefakâr, kabul edici, gerçek sevgi besleyen kişiler olduğunuzu biliyorum. Allah sizi hayırla ödüllendirsin!¹³

Arkasından İmam (a.s) minberden indi. İnsanlar mescitten çıkıp askerî hazırlıklara giriştiler. Coşkulu bir şekilde sefere çıkmaya başladılar. İmam Hasan (a.s) da karargâha çıktı. Kûfe'de yerine Muğiyre b. Nevfel b. Haris b. Abdulmuttalib'i vekil bıraktı. Ona, insanları özendirip onları kendisine yönlendirmesini emretti. O da, insanları özendirip sefere çıkarmaya girişti. Sonunda asker meselesi yoluna girdi. Böylece İmam (a.s), kalabalık ve iyi donanımlı bir ordu ile yürüyüşe geçerek Nuhayle'ye ulaştı.

Sefer böyle başladı. Fakat hareketin itici faktörü; işten kaytarmaca tutumun tabii bir dayatması olarak yüksünme, ağırdan alma ve zorlanma ile birlikte bir gönüllülük değildi. Eğer hayırlı seçkinler ve az sayıdaki mümin bir kesim olmasaydı, durumun dengesi tersine döner, zaaf faktörleri daha işin başında üstün gelirdi.

Fakat söz konusu sağlam, imanları doğrultusunda hareket eden, önderin hikmetli kişiliğine ciddiyetle inanan, ona bağlılığın ve halifeliğe en lâyık kişi olduğunun bilincinde olan kimselerin varlığı, ordunun dayanışmasını ve itaatkârlığını sağlayan, askerlerde coşku ve heyecan uyandıran sebeplerin en güçlüsü olmuştu.

İmam'ın Ordusundaki Çelişik Akımlar

İmam Hasan'ın (a.s) ordusu garip bir karışımından oluşuyordu. Bu orduda birkaç muhtelif akım ve bir dizi çelişik unsur bir

¹² A'yanu's-Şia, 4/19- 20

¹³ age.

araya gelmişti. İlk bakışta bu farklı unsurları şöyle tasnif etmek mümkündür:

a) Haricîler: Bunlar İmam Ali'ye (a.s) karşı çıkarak onunla savaşan, ona muhalefet edip ona düşman muamelesi yapan bir gruptu. İmam Hasan'ın (a.s) şahsında orta yollu bir çözüm bulduklarını düşünerek Muaviye ile savaşmak üzere ona katılmışlardı. Fakat ortaya çıkabilecek en küçük bir kuşkudan etkilenerek o şüphenin doğrultusunda hemen hüküm verebilmeye yatkın insanlardı. Daha sonra İmam Hasan'a (a.s) nasıl yüklediklerini ileride göreceğiz.

b) Emevî egemenliğine yatkın kimseler: Bunlar iki kısma ayrılır:

1- İçlerinde barındırdıkları ihtiraslar açısından Kûfe hükümetinde açıklarını doyuracak ve susuzluklarını giderecek imkânlar bulamamış kimseler. Bu yüzden bunlar, Şam hükümetine bağlılıklarını içlerinde saklı tutular. Kûfe'de egemenliği ele geçirip dizginleri Şam hükümetine teslim etmek için de fırsat kolluyorlardı.

2- Geçmiş dönemlerin miras bıraktığı kinler veya kişisel hesaplar yüzünden Kûfe hükümetine dış bileyen kimseler. Bunların daha sonra sergiledikleri ihanetleri, Muaviye'ye yaklaşp ondan kendilerine bir pay koparmak amacı ile onunla nasıl gizli yazışmalar yaptıklarını ileride göreceğiz.

c) Kararsız ve esnek kesim: Bunlar belirlirli bir yolu, kendilerine özgü ve bağımsız bir bakış açısı olmayan kimselerdir. Amaçları; güvenliklerini garanti etmek, galip gelen taraf nezdinde bazı arzularını gerçekleştirmektir. Bunlar, değişen şartların ortaya çıkaracağı herhangi bir tarafı, ona yönelmek için gözlüyorlardı.

d) Kabile veya bölge taassubu ile hareket eden kesim.

e) Amaçsız şaşkınlar: Bunlar, davranış ve tutumlarında sağlam bir esasa dayanmayan kimselerdir.

h) Samimî müminler: Bunlar, kendilerine zat ve birbirinin gırtlığına sarılmış diğer sesler arasında sesleri kaybolan hayırlı azınlığı oluşturuyorlardı.

Kısacası İmam Hasan'ın (a.s) ordusu, gruplarını tek bir hedefin birbirine bağlamadığı ve bu niteliği ile bölünme sebebi olabilecek bir badire karşısında bölünmeye ve dağılmaya açık bir karışım idi.

Bu da herhangi bir savaş plânını bozabilecek bir nitelikti. Savaş plânını yapan komutan ne kadar usta olursa olsun fark etmezdi. İmam Hasan (a.s) da, bölünme faktörlerini bünyesinde taşıyan bu karışım arasında, bu durumun tehlikesinin bilincinde idi.

Seyyid b. Tavus (r.a) "el-Melahim ve'l-Fiten" adlı eserinde İmam'ın (a.s), ordusuna güveninin zayıflığını ima eden sözlerini nakleder. İmam'ın, bu husustaki duygularını, Medain'de ordusuna seslendiği bir konuşmasında dile getirdiği şu sözleri, en çarpıcı şekilde ifade ediyor:

Sizler Sıffin Savaşı'na giderken, dininiz dünyanın önünde idi. Oysa bugün, dünyanın dininizin önündedir. Sizler iki tür öldürülmüşün arasında kaldınız. Biri Sıffin Savaşı'nda öldürülenler ki, onlar için ağlıyorsunuz. Öbürü Nehrevan'da öldürülenler ki, bizden onların intikamını istiyorsunuz. Bunların dışında geride kalan savaştan kaçıyor, ağlayan ise baş kaldırıyor.¹⁴

Muaviye, İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun, bünyesinde barındırdığı zayıf noktaları biliyordu. Bu bilgisine dayanarak, tutumu

¹⁴ Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 70

için, nesnel şartların kendisine oluşturduğu ve İmam ile arasındaki durumu açıklığa kavuşturan kesin hatlı bir plân çizdi.

Bu plâna göre İmam'ı barışa çağırarak ve istediği şartları kabul etmiş gibi bir görüntü sergileyecekti. Eğer İmam bu çağrıyı kabul ederse, onun ordu komutanları ve yetkilileri çevresinde ördüğü ağlar iki tarafın savaşa tutuşmasını zaten önlemeye yeterli olacaktı ve İmam'ı oldubittiye razı olmak durumunda bırakacaktı.

İmam'ın Ordusunun Öncüleri

İmam Hasan (a.s) ordusu ile Nuhayle'ye vardı. Orda bir süre kalarak ordusunu savaş düzenine koydu. Sonra oradan ayrılarak Deyri Abdurrahman denen yere vardı. Geride kalan askerlerin kendisine katılması için orda üç gün kaldı.

Bu sırada, düşmanın durumunu öğrenmek ve onu bulunduğu yerde durdurmak için ordusunun öncü birliğini yola çıkardı. Bu öncü birliği, en samimî dostlarından ve ordusunun en seçkin unsurlarından oluşturdu. Bu birliğin mevcudu, on iki bin kişi idi. Birliğin başkomutanlığına, amcası oğlu Ubeydullah b. Abbas'ı getirdi. Hareketinden önce onu şu değerli tavsiyelerle donattı:

Ey amcamın oğlu! Ben seninle birlikte Arap süvarilerinden ve Mısırlı abidlerden oluşan on iki bin kişilik bir ordu gönderiyorum. Bunların bir kişisi, bir birlikten daha etkilidir. Onlarla sefere çık. Onlara yumuşak davran. Karşılarında güler yüzlü ol. Onlar için kanatlarını yere ser. Meclislerinde onları kendine yakın tut. Çünkü onlar, Emirü'l-Müminin'in güvendiği kişilerin kalanlarıdır. Onlarla Fırat kenarına var. Sonra Muaviye ile karşılaşınca kadar

yürümeye devam et. Eğer onunla karşılaşsan, ben gelinceye kadar onu tut (oyala). Ben senin arkandan çok yakında geleceğim. Fakat her gün haberinizi izleyeceğim. Kays b. Sa'd ve Said b. Kays ile istişare et. Muaviye ile karşılaştığında, o sana saldırmadıkça, sen ona saldırma. Eğer sana saldırırsa, sen de ona saldır. Eğer sana bir şey olursa, askerlerin başına Kays b. Sa'd geçsin. Eğer ona da bir şey olursa, ordunun komutasını Said b. Kays üstlensin.¹⁵

Ordu Komutanının İhaneti

Ubeydullah b. Abbas, Meskin denen yere vardı ve orada karargâh kurdu. Burada, düşmanla karşı karşıya geldi ve fitnenin yıkıcı etkileri açıkça görülmeye başladı. Muaviye'nin hileleri açtığı yolda ilerleyerek karargâha kadar ulaştı. Münafıkların ve rahat hayatı tercih edenlerin varlığı yüzünden bu hileler verimli bir ortam bulmuştu. "İmam Hasan, barış için Muaviye ile yazıyor; o hâlde niye kendinizi ölüme atıyorsunuz?"¹⁶ şeklinde aslı olmayan bir söylenti yayılmıştı.

Öncü birliğin komutanı zor durumda kaldı. Ordu içinde fısıldaşmalar aldı yürüdü. Söylenti doğru mu, yoksa yalan mı diye konuşuluyordu. Kimi söylentiyi doğruluyor, kimi yalanlıyor ve kimi de doğru olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu.

Komutan Ubeydullah, bu söylentinin yalan olduğunu, gerçekten uzak olduğunu belirlemek için hiçbir çaba sarf etmedi. Çünkü İmam Hasan (a.s) o sırada etrafa elçiler göndermekle, öncülere katılacak birlikleri hazırlamakla, Muaviye ile savaş konusunda mektuplaşma ile ateşli ve savaşmaya özendirici konuşmalar ile halka heyecan aşılamakla meşguldü. Muaviye'ye barış isteyen hiçbir

¹⁵ Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/76

¹⁶ Şerh'u Nehcil-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, 42/16

yazı yazmış değildi. O sırada bu yolda hiçbir görüşü yoktu.

Bu şaşkınlık, öncü birliğin komutanının ruh hâline de sirayet etti, onu sıkıntıya sokup suskunluğa itti. Kendi akıbetini düşünmeye başladı. Zaten Kûfelilerin, savaş alanına doğru hareket etmekten yan çizdikleri ve cihat çağrısını kabul etmeyi ağırdan aldıkları haberini de almıştı. Bu şartlar karşısında, imrenilmez bir durumda olduğu yolunda, zihninde bazı düşünceler belirdi. Kalabalık Şam ordusu ile karşılaşmanın eşliğinde bulunan komutası altındaki öncü birliğin, iki güç arasındaki dengesizlik göz önüne alındığında, o büyük orduya karşı direnemeyeceğini veya onunla sıcak çatışmaya giremeyeceğini düşündü.

Ubeydullah bu şaşkınlık ve bu vehimler içinde yaşarken kendisine Muaviye'den mektuplar geldi. Bu mektuplar, onun vicdanındaki hassas bam tellerine dokunan ayartıcı unsurlar içeriyordu. Muaviye bu mektuplarda, özellikle onun yükselme ve öne geçme beklentisine ümit verici vurgular yapıyordu. Onun kişiliğindeki zayıf noktalar daha önce kendisine bildirilmişti.

Muaviye bu mektupların birinde: "Hasan bana barış için mektup gönderdi. O halifeliği bana teslim ediyor. Eğer bana itaat edenler kervanına katılırsan, önder olursun. Yoksa yine itaatim altına girersin; ama başkalarının emri altında olursun." diye yazdı ve bu mektupla birlikte ona bir milyon dirhem para gönderdi.¹⁷

Muaviye'nin, düşmanlarına karşı savaşta kullandığı yöntem; düşmanlarının zayıf noktalarını kullanmak, kararlılıklarını zayıflatacak ve güçlerini felce uğratabilecek nitelikteki bütün faktörleri seferber etmekti.

İşte Ubeydullah bu şekilde nefesine yenilerek ihanet çağrısına icabet etti. Kendisini, iki oğlundan mahrum bırakan düşmanına el açtı. Bunu, arkasında tarihin lânetini bırakarak yaptı. Bu düşük düzeye inerek ruhî bozguna uğramış ve kallesliği göze almış olarak bir gece Muaviye'nin himayesine girmeyi nefesine lââyık gördü ki, göğüs boşluğunda çarpan bir kalp barındıran hiçbir hür insan böyle bir şeye asla yanaşmaz.

Şafak söktüğünde karargâh komutansız kalmıştı. Bu duruma sevinen münafıkların ve barış yanlılarının kalpleri raks ediyordu; ama samimi dostların gözleri kan ağlıyordu. İmam (a.s) Hasan ise, Muaviye'ye karşı koymanın zorunluluğuna inanan kararlı tutumunu devam ettiriyordu.

Durum, Meskin'de İmam Hasan (a.s) aleyhine dönmek üzere idi. Fakat Ubeydullah'ın herhangi bir şekilde komutanlık makamını boşaltması hâlinde İmam Hasan'ın (a.s) onun yerine komutanlığı ele almasını emrettiği ve aynı zamanda mümin ve dirençli kişiliği ile temayüz eden Kays b. Sa'd b. Ubade, yani ordunun o andaki meşru komutanı, eski komutanın psikolojik bozguna uğraması sebebi ile çökmenin eşğine gelen ordunun geride kalan moral kırıntılarını korumak, birlikleri ve erleri arasındaki dayanışmayı sağlamak için büyük bir çaba gösterdi. Bu maksatla askerlerin karşısına geçerek şu konuşmayı yaptı:

Ey insanlar! Bu şaşkın adamın hareketi sizi korkutmasın, ağınıza gitmesin. Çünkü gerek bu adam, gerek babası ve gerek kardeşi asla bir hayırlı gün göstermediler. Peygamberimizin amcası olan babası, Bedir Savaşı'nda Peygamber'e karşı savaşmaya çıkmıştı. Ebu'l-Yusr Kâ'b b. Amr el-Ensari tarafından esir alınarak Peygamberimize

¹⁷ Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, 16/42

getirildi. Peygamberimiz fidesini alıp Müslümanlar arasında bölüştürdü. Ama kardeşi onu Basra valiliğine tayin etti. Orada onun ve Müslümanların malını çalarak karşılığında cariyeler satın aldı ve bunların kendisine helâl olduğunu iddia etti. Bu (Ubeydullah) da onu Yemen valiliğine atadı. Orada Busr b. Ertat'tan kaçtı. Kaçarken bıraktığı oğullarını öldürdüler. Şimdi de bu çirkin işi yaptı.¹⁸

Böylece konumunda sabit olan ve hedefine inanan Kays, Ubeydullah'ın zebun geçmişinin/soyunun gerçeğini ve korkunç uçuruma yuvarlanmasına sebep olan kişiliğinin hakikatini alaylı sözleriyle ortaya koymaya çalıştı.

Yeni komutan Kays, bu konuşması ile dinleyicilerinin kalplerinde istediği etkiyi meydana getirmişti. Gırtlaklar heyecan ve coşku ile "Onu aramızdan çıkararak Allah'a hamdolsun." diye bağırıyorlardı.¹⁹

Böylece Kays, iyice yaklaşmış acı bir çöküş ile karşı karşıya olan bu duruma, sağlamlık ve kararlılık aşıladı. Ordunun birimlerine, yeniden düzen egemen oldu. İnsanlar, yeni komutanlarına güven duymaya yöneldiler.

Orduda İhanetlerin Devam Etmesi

Ubeydullah'ın düşmanına teslim olduğu haberi Medayin'e ulaştı. Bu haber yüzünden vicdanlarda keder havası yayıldı. İmam Hasan (a.s) da, kendisine en yakın ve en özelikli bir kişiden bu darbenin derin acısını yüreğinde hissetti. Ayrıca bazı ordu komutanlarının Muaviye'ye mektup yazarak, kendileri ve aşiretleri için güvence istedikleri ve

Muaviye'nin de bunların bazılarını birtakım vaatler içeren güvence mektupları gönderdiği bilgisi de kulağına geldi.²⁰

Verilen bilgiye göre, Muaviye; Amr b. Hureys, Eş'as b. Kays, Haccar b. Ebcer ve Şebes b. Rib'î'yi değişik bir komplo için hedef seçti. Bunların her birine ayrı ayrı bir casus göndererek şu mesajı iletti:

Eğer Hasan'ı öldürürsen, sana yüz bin dirhem para, Şam ordularından birinin komutanlığını ve kızlarımdan birini veririm.

İmam Hasan (a.s) bu haberi alınca, üzüntüye boğuldu. Tedbir olarak elbisesinin altından bir zırh giydi. Artık ihtiyatlı davranıyor ve ancak bu kıyafetle namaz kıldırmak için cemaatin önüne geçiyordu. Nitekim bu adamlardan biri namaz sırasında kendisine ok attı; fakat giydiği zırh sayesinde, ok vücuduna saplanmadı.²¹

İmam'ın ordusunda ihanetler bu şekilde art arda birbirini izledi. Bunlardan biri şöyle oluştu: İmam Hasan (a.s), Kinde'den bir komutanı dört bin kişilik bir ordunun başında Muaviye üzerine gönderdi. Ordu Enbar denen yerde konuşlanınca, Muaviye ordunun komutanına beş yüz bin dirhem para gönderdi. Ayrıca ona bazı Şam ve Cezire kasabalarının valiliğini vaat etti. Komutan, bu teklifi kabul ederek iki yüze yakın adamı ile Muaviye'nin tarafına geçti. Bunun üzerine İmam, Murad kabilesinden birini sefere çıkardı. O da, dağların bile kaldıramayacağı ağırlıkta yeminler ederek ihanet etmeyeceğini vurgulamasına rağmen, kendinden önce gönderilen komutanın yaptığı gibi aynı şeyi yaptı. Nitekim İmam Hasan (a.s), onun da

¹⁸ Mekatilu't-Talibiyyin, 35

¹⁹ Mekatilu't-Talibiyyin, 35

²⁰ A'yanu's-Şia, 4/22

²¹ A'yanu's-Şia, 4/22

önceki arkadaşının yaptığının aynısını yapacağını haber vermişti.²²

İmam Hasan (a.s), art arda gelen bu sınıtlar ve üzüntüler karşısında kendine güvenen, işine bakan ve bu sürecin nereye varacağını gözleyen bir duruş sergiledi.

Bazı belgelerden edindiğimiz bilgiye göre, Ubeydullah b. Abbas, tek başına firar etmemiş, tersine çok sayıda ileri gelen kişiyi, komutanı ve askeri de yanında götürmüştü. İmam Hasan'ın (a.s), düşmanına karşı galibiyet elde edemeyeceği yolunda kötümser, hatta ümitsiz bir atmosferin insanlara egemen olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bunu yadırgamamalıyız.

Böylece yakın adamlarının ve komutanlarının kaçışı ile ilgili haberler, Medayin'de İmam Hasan'a (a.s) art arda gelmeye başladı. Bu kişilerin uğradığı bozgunu, orduda birçok askerin firarı izledi. Öyle ki, söz konusu kimselerin uğradığı bozgun, ordu içinde yaygın serkeşliklerin ve kargaşaların meydana gelmesine sebep oldu.

Ubeydullah ile yakın adamlarının firarından sonra Muaviye'ye kaçanların sayısı sekiz bine yükseldi. Bu bilgiyi veren Yakubî, tarih ile ilgili eserinde şöyle diyor:

Muaviye, Ubeydullah b. Abbas'a elçi gönderdi. Ona bir milyon dirhem rüşvet verdi. Bunun üzerine adam, sekiz bin arkadaşı ile birlikte Muaviye'ye sığındı. Arkasından Kays b. Sa'd, Muaviye ile savaşma hazırlığına girişti.²³

Meskin'den yola çıkan ordunun on iki bin kişi olduğunu göz önüne aldığımız takdirde mevcudun üçte ikisine varan firarilerin

oranı büyük bir orandır. Bu firarlar öyle bir zamanda gerçekleşti ki, Muaviye'nin İmam Hasan (a.s) ile karşılaşmak üzere hazırladığı ordu, altmış bin kişi idi. Bu sayıya, İmam Hasan'ın (a.s) ordusundan kaçan binlerce kişiyi de ilâve etmek gerekir.

Bu, gerçekten güçlerin önünde sarsılacağı, ürkütücü dehşetinden felâketin bile ağzının açık kalacağı müthiş bir darbe ve dayanılmaz bir mihnet idi. Ve sorumluluğunun büyük bir bölümünü, Allah ve tarih önünde Ubeydullah b. Abbas taşıyordu.

Bu toplu firardan anlaşılması mümkün olan şey, ileri gelenlerin ve komutanların bir bölümünün arasında ihanete ilişkin bir komplonun varlığıdır. Yoksa yakın zamanda savaşmaya hazırlanan bir ordudan sekiz bin kişinin kaçmasını, hangi mantıklı gerekçe ile açıklamamak mümkündür?! Böyle bir olay, önceden düşünülmeden ve ihanet anını plânlanmadan gerçekleştirilebilir mi?!

İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun bütünü, tarih kaynaklarının ortak görüşüne göre, yirmi bin kişi idi.²⁴ Oysa düşmanın ordusu, altmış bin kişiden oluşuyordu. Ubeydullah b. Abbas'ın ihanetinden sonra, sekiz bin kişinin Muaviye'ye katıldığı hesaba katıldığında, İmam Hasan'ın (a.s) ordusu, düşmanın ordusunun beşte biri oranına düşmüştü. Bu durum askerî dengeler ve hesaplar bakımından büyük bir çöküştü.

Üstelik bazı kaynaklarda verilen bilgilere göre, İmam'ın Medayinde bekleyen ordusundan da bazı askerler firar etmişti. Bu askerleri, ganimetler elde etmek arzusu orduya katılmaya heveslendirmişti. Bunlar, İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun galip geleceği varsayımı ile orduya katılmış

²² age.

²³ Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 80

²⁴ Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 81

ve ordunun hareketi içinde yer almışlardı. Sonra karşı tarafın sayı ve donanım bakımından askerî üstünlüğe sahip olduğunu hissedince firar ettiler.

Durumun daha da çöküntüye gitmesine yol açan faktörlerden biri, Muaviye'nin, ordunun Meskin ve Medayin'deki kollarının geride kalan moral kırıntılarını yok eden yalan söylenti savaşı idi. Burada, bu söylentilerin bazı örnekleri ile bu söylentilerin, İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun Medayin ve Meskin'deki kollarının morali üzerindeki etki derecelerini hatırlatalım.

Muaviye, Kûfe ordusunu çökertmek ve güç birimlerini dağıtmak için elinden gelen bütün entrika ve hileleri kullandı. Onun yalan haberleri seçişi, özen ve sağlamlık bakımından ince bir ustalık yansıtıyordu. Meselâ Medayin karargâhına şöyle bir söylenti yayan bir casus gönderdi:

Ubeydullah'ın firarından sonra Meskin'deki öncü ordunun komutanı olan Kays b. Sa'd, Muaviye ile anlaşarak onun tarafına geçti.²⁵

Buna karşılık Kays b. Sa'd'ın karargâhına gönderdiği bir adamı, İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'yle anlaşmış olduğunu ve teklifini kabul ettiğini söylüyordu.²⁶

Arkasından Medayin'de, Kays b. Sa'd'ın öldüğü ve ordu mensuplarının firar etmesi gerektiği söylentisini yaydı. Bu söylenti üzerine askerler İmam Hasan'ın (a.s) çadırını basarak eşyalarını yağmaladılar. Hatta İmam'ın üzerinde oturduğu bir yaygıya el koymak için onunla tartışmaya giriştiler. Bu durum, İmam'ın onlara karşı öfkesini ve kaygısını arttırdı. Bu yüzden İmam, Medayin'deki beyaz kaleye taşındı.²⁷

İşte Muaviye'nin hile ve entrikası ile ortaya sürülen söylenti dalgaları, ordunun Medayin ve Meskin'deki kollarını böyle kuşatmış ve geride kalan dayanışma kırıntılarını böyle koparmıştı. Bu söylenti, itaatkârlık ile isyan arasında tereddüt yaşayan, fitne ve kargaşa sevdalısı alçak eğilimli insanlardan çok sayıda grupların sarsılmasına sebep oldu.

İmam Hasan'ın Tutumu

Şeyh Müfid şöyle diyor: İmam Hasan (a.s), halkın davranışlarına baktı. Bu bakışla insanların kendisini desteksiz bıraktıkları ve ona karşı kötü niyet besledikleri yönündeki basireti arttı. Ona açıktan açığa sövüyorlar, kendisini kâfir olmakla suçluyorlar, kanının dökülmesini ve mallarının yağmalanmasını helâl görüyorlardı. Babasının ve kendisinin Şifilerinden olan yakın çevresi dışında, başına gelecek belâları önleyecek kimseleri kalmamıştı. Bu yakın çevresi, Şam ordularına karşı koyacak güçte ve yeterlilikte değildi.

Bu sırada Muaviye ona ateşkes ve barış isteyen bir mektup gönderdi. Bunun yanı sıra İmam Hasan'ın canına kastedeceklerini ve Muaviye'ye teslim edeceklerini bildiren dostlarının mektuplarını da ona ilettiler. Barış teklifine olumlu karşılık verdiği takdirde, kendisine karşı İmam'ın lehine olan birtakım şartlar önerdi ve bağlı kalınması herkesin faydasına olacak olan birtakım maddeler ortaya koydu. İmam Hasan (a.s) ona güvenmemişti. Bu önerisinin hile amaçlı ve canına kastetme hazırlığına yönelik bir girişim olduğunu biliyordu. Fakat kendisinden istenen ateşkesi ve savaştan vazgeçmeyi kabul etmekten başka bir çare göremedi.

²⁵ Tarih-i Yakubî, 2/191

²⁶ Tarih-i Yakubî, 2/191

²⁷ Tarih-i İbn Esir, 3/203

Çünkü az önce belirttiğimiz gibi taraftarlarının ona yönelik basiretleri zayıftı, bozuncu bir yaklaşım sergiliyorlar, kendisine karşı çıkıyorlardı. Bunun yanı sıra birçoğu, kanının dökülmesini ve kendisini düşmanına teslim etmeyi hedefleyen gizli niyetler taşıyordu. Ayrıca amcasının oğlu kalleşlik edip düşmanının yanına geçmiş ve taraftarlarının birçoğu, ahireti bir yana bırakıp dünyalık çıkarlara yönelmişti.²⁸

Barış, Sebepleri ve Sonuçları

İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye ile yaptığı barış, onun hayatının en zor, en karmaşık, en hassas ve en acı aşamalarından birini oluşturur. Hatta bu olay, Ehli Beyt'in tarih içindeki hayatı boyunca da aynı niteliği taşır. İmam'ın yaptığı bu barış, masum imam adına yansıttığı cesur tutum, geçmiş yüzyıllar boyunca ve hatta yaşadığımız yüzyılda yol açtığı farklı gelişmeler, itirazlar ve yorumlar sebebiyle İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir. Müslüman araştırmacılar, bu barışın açıklanması ve incelenmesi amacı ile birçok kitaplar yazmışlar; düşmanlar ve dostlar, bu olayla ilgili hükümlerini açıklamışlardır.

Şeyh Muhammed Hüseyin Kaşif'ul-Gıta, Şeyh Razi Âl-i Yasin ve Seyyid Bâkir Şerif Kureşî gibi kalbur üstü çağdaş araştırmacılar, İmam Hasan'ı (a.s) ve İslâm için yaptığı barışı ayrıntılı bir şekilde büyüteç altına almışlardır.

Biz önce bu barış hakkında bize kadar gelen tarihî bilgileri sunacağız. Arkasından İmam Hasan'ın (a.s) bu barışı kabul etmesinin arkasında gizli olan sebepler hakkındaki sözlerine değineceğiz. Bundan sonra konu üzerinde bir inceleme yapacağız.

Hücceti Tamamlama

Tarihçilerin verdikleri bilgilere göre İmam Hasan (a.s), ordusu ile çevresindekilerin ihanetlerini ve iki yüzlülüklerini gördükten sonra onların düşmana karşı duracakları ve direnecekleri yolunda hiçbir ümidi kalmamakla ve bu adamların içlerinde gizlenen arzular ortaya çıkmış olmakla birlikte sırf hüccet tamamlansın, dayanacakları hiçbir bahane kalmaması diye onlara şu konuşmayı yaptı:

Yazıklar olsun size! Allah'a yemin ederim ki Muaviye, benim öldürülmem yolunda verdiği sözü hiçbiriniz için tutmayacaktır. Öyle sanıyorum ki, elimi eline koyarak ona halifeliği teslim edersem, bana dedemin dinini yaşama serbestisi veremeyecektir. Ben yalnız başıma Allah'a ibadet edebilirim. Fakat sizin çocuklarınızın Allah'ın kendilerine bağışladığı yiyeceği ve suyu istemek üzere onların çocuklarının kapılarında beklediklerini, ama yiyecek ve su alamadıklarını götür gibiyim. Yuh olsun, kendi elleri ile yaptıkları kötülöklere! Zalimler ne acı bir akıbetle yüz yüze geleceklerini yakında göreceklerdir.²⁹

Bir diğer konuşmasını da Muaviye'nin barış önerisini kabul etmeden önce insanlara hücceti tamamlamak amacıyla yaptı. İmam (a.s) bu konuşmasında, dostlarının görüşlerini öğrenmek, düşüncelerinden haberdar olmak için yüce Allah'a hamdüsenedan sonra şöyle buyurdu:

Allah'a yemin ederim ki, bizi Şamlılarla savaşmaktan, zillet veya sayıca azlığımız vazgeçirmedi. Fakat biz onlarla sağlıklı yapımızla ve sabırla savaşıyorduk. Şimdi sağlıklı yapımız, iç düşmanlıkla ve sabrımız, endişe ile yıprandı. Sizler bizimle

²⁸ el-İrşad, 190–191

²⁹ Tarih-i Taberî, 4/122; Tezkiretu'l-Havas, İbn Cevzî, 112

birlikte savaşa giderken, dininiz dünyanızın önünde idi. Oysa şimdi, dünyanız dininizin önüne geçti. Biz sizin için idik ve siz de bizim içindiniz. Oysa şimdi bize karşı oldunuz. Sonra sizler iki maktul üzerinde yoğunlaştınız. Biri Sıffin maktulleri ki, onlar için ağlıyorsunuz. Öbürü Nehrevan maktulleri ki, onların intikamını almak istiyorsunuz. Ağlayanlar bizi yalnız bırakmışlar, intikam almak isteyenler ise, bize karşı isyan başlatmış durumdalar.³⁰

İmam (a.s), sözlerinin bu noktasında, dinleyenlere Muaviye'nin barış teklifini duymak üzere şöyle dedi:

Muaviye bizi onur ve hakkaniyetten yoksun bir işe çağırdı. Eğer yaşamayı istiyorsanız, teklifini kabul edelim ve hiç sızlanmayalım. Yok, eğer ölmeye hazırsanız, canımızı Allah uğruna feda ederek onu Allah'ın mahkemesine havale edelim.³¹

Ravinin eklediğine göre, İmam Hasan'ın (a.s) dinleyicileri hep birlikte: "Sağ kalmayı ve yaşamayı tercih ediyorum." diye bağurdılar.³²

Barışın Kabul Edilmesi

İmam Hasan'ın (a.s) önünde barışı kabul etmekten ve iktidarı bir süre için Muaviye'ye bırakmaktan başka bir yol kalmamıştı. Barış antlaşmasının maddeleri üzerinde derinliğine bir incelemeden açıkça ortaya çıkar ki İmam (a.s), Muaviye'ye hiçbir taviz vermemiş, onu resmen halife ve Müslümanların hâkimi olarak kabul etmemişti. Tersine, Muaviye'nin bu konudaki iddialarının asılsızlığını ispat etmeye önderlik makamını kendi meşru hakkı saymıştı.

³⁰ Biharu'l-Envar, 44/21

³¹ Biharu'l-Envar, 44/21

³² Biharu'l-Envar, 44/21

³³ bk. Sulhu'l-Hasan, Âl-i Yasin, s. 259. Değerli yazar, araştırmasında Taberî, İbn Esir, İbn Kuteybe, Mekatil vs. gibi tarih kitapları ve kaynaklarına dayanmıştır.

Barış Antlaşmasının Maddeleri

Tarih kaynakları, barış antlaşmasının açık metnini içeren bir belge içermiyor. Oysa bu metin, özellikle İslâm tarihinin ilk yüzyılları için, İslâm tarihinin bütününe şekillendiren aşamaların en önemlilerinden birinin sonlanmasıyla ilgili tarihî bir belge sayılır. Bu ihmale haklı bir sebep bulamıyoruz.

Muhtelif kaynaklar, bu maddelerin bazılarını içerirken, diğer bazılarını hiç yer vermemiştir. Bu kaynakların bütününden İmam'ın (a.s) Muaviye'ye koştığı barış şartlarının neler olduğu anlaşılabilir.

Bir araştırmacı, bu şartları düzenleyerek beş madde şeklinde ortaya koymuştur. Biz bu maddeleri, o araştırmacının düzenlediği gibi sunuyoruz ve alıntı yaptığımız esere güvenerek dipnotlarında gösterdiği kaynakları belirtme gereğini duymuyoruz.³³

Anlaşmanın maddeleri şunlardır:

1- Muaviye'nin Kur'ân'a, Sünnet'e ve salih halifelerin tutumuna uygun şekilde hareket etmesi şartı ile iktidar kendisine teslim edilecektir.

2- Muaviye'den sonra iktidar İmam Hasan'a geçecek; eğer ona bir şey olursa, iktidar, kardeşi Hüseyin'e devredilecektir. Muaviye'nin, iktidarı kendisinden sonra bir başkasına devretme yetkisi yoktur.

3- İmam Ali'ye yönelik sövmelere ve namazlar sırasında aleyhinde söylenen sözlerle son verilecek, kendisi sadece hayırla anılacaktır.

4- Kûfe beytülmalindeki beş milyon dirhem tutarındaki para, iktidarı teslim

etmenin kapsamı dışındadır. Teslim işlemi bu parayı içermez. Ayrıca Muaviye, İmam Hasan'a iki milyon dirhem gönderecek, bağışlarda ve hediyelerde Haşimoğulları'nı Abdüşşemsoğulları'ndan üstün tutacak, İmam Ali'nin safında Sıffin ve Cemel savaşlarında öldürülenlerin çocuklarına bir milyon dirhem dağıtacak ve bu harcamaları, Dar-ı Ebcer bölgesi gelirlerinden karşılayacaktır.

5- Şamlısı ile, Iraklısı ile, Hicazlısı ile, Yemenlisi ile, bütün halk güven içinde olacak. Siyah ve kızıl derili olanlar da dâhil olmak üzere bütün ırklar güven içinde olacak.

Muaviye, insanların ayak sürçmelerini hoşgörü ile karşılayacak. Geçmişteki olaylar yüzünden hiç kimseyi kovuşturmaya tâbi tutmayacak ve Irak halkına kin duygusu ile muamele etmeyecektir.

İmam Ali (a.s) taraftarları, nerede olurlarsa olsunlar, güven içinde olacaklardır. Hiçbir İmam Ali (a.s) taraftarı, kötü muamele görmeyecektir.

İmam Ali (a.s) taraftarlarının canları, malları, kadınları ve çocukları güven içinde olacaklardır. Hiçbir şeyden dolayı kovuşturmaya uğratılmayacaklardır. Hiçbiri kötü bir işleme maruz bırakılmayacaktır.

Her hak sahibine hakkı ulaştırılacak ve nerede olurlarsa olsunlar bütün Ali (a.s) taraftarlarının elde ettikleri haklar korunacaktır.

Muaviye'nin ne İmam Hasan'ın ve İmam Hüseyin'in ve ne Resullah'ın Ehli Beyt'ine mensup birinin başına bir belâ getirmemesi, İslâm âleminin hiçbir yerinde onlardan hiçbirini korku altında yaşatmaması gerekir.

Bazı araştırmacılar, dördüncü maddenin Ehli Beyt'i, özellikle de İmam Hasan'ı (a.s)

karalamak için Emevîler veya Abbasîler tarafından uydurulduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü bu, İmam Hasan'ın (a.s) seviyesine ve konumuna uygun değildir. Doğrusunu Allah bilir.³⁴

Tarihin bize ulaştırdığı kadarıyla bu maddeler, İmam Hasan (a.s) ile Muaviye arasında yapılan barış anlaşmasının temel esasları olan maddelerdir. Veya en azından bu maddeler, İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'ye kabul ettirdiği şartların doğasını temsil etmektedir.

İmam Hasan'ın Sözlere Işığında Barışın Sebepleri

1- Şeyh Saduk, "İlelu'ş-Şerai" adlı eserinde isnat zinciri ile Ebu Said Ukeysa'ya şöyle bir rivayet dayandırıyor. Bu rivayete göre Ebu Said Ukeysa, İmam Hasan'a (a.s), kendisinin hak yolunda, Muaviye'nin ise sapıtmış ve zalim olduğunu bildiği hâlde, kendisini Muaviye ile barış yapmaya sürükleyen sebebin ne olduğunu soruyor.

İmam ona şu cevabı veriyor: "Ey Ebu Said! Ben, yüce Allah'ın kulları üzerindeki hücceti ve babamdan sonra onların imamı değil miyim?" Ebu Said: "Evet, öylesin." diyor.

İmam Hasan (a.s) şöyle devam ediyor: "Peygamberimiz benim ve kardeşim hakkında: 'Hasan ile Hüseyin ayakta olsalar da köşelerinde otursalar da imamdırlar.' dememiş midir?" Ebu Said: "Demmiştir." diyor.

İmam sözlerine şöyle devam ediyor:

O hâlde ben ayakta olsam da imamım, köşemde otursam da imamım. Ey Ebu Said! Benim Muaviye ile barış yapmamın gerekçesi, Peygamberimizin Damreoğulları

³⁴ Zindeganiy-i İmam Hasan, 223

ile, Eşcaoğulları ile, Hudeybiye'den geri dönüşü sırasında Mekkeliler ile yaptığı barışın gerekçesinin aynısıdır. Onların kâfir oldukları tenzil ile, Muaviye ve adamlarının kâfirlikleri ise tevil ile sabittir.

Ey Ebu Said! Mademki ben yüce Allah tarafından imamlığa lâıyk görüldüm, yaptığım uygulamanın hikmeti belirgin olmasa da, öne çıkardığım ateşkes ve savaş ile ilgili görüşümün akılsızlıkla nitelenmemesi gerekir. Hızır'a (a.s) baksana: Gemiye deldiğinde, delikanlıyı öldürdüğünde, yıkılmak üzere olan duvarı doğrulttuğunda, bu hareketlerin hikmetini bilmediği için Musa (a.s) bunlara karşı memnuniyetsizlik gösterdi. Fakat Hızır (a.s) ona uygulamalarının hikmetini anlatınca, hoşnutluğunu ifade etti. Ben de öyleyim. Verdiğim kararın hikmetini bilmediğiniz için bana kızdınız. Eğer bu kararı vermemiş olsaydım, yeryüzünde taraftarlarımızdan hiçbiri bırakılmayacak, hepsi öldürülecekti.³⁵

Tabersî de "el-İhticac" adlı eserinde, İmam Hasan'dan (a.s) bu sebebin benzerini nakleder.³⁶

2- Zeyd b. Veheb Cühenî diyor ki:

İmam Hasan (a.s) Medain'de yaralandıktan sonra kendisine o şartlar karşısında nasıl bir tavır takınacağını sorduğumda, bana şu cevabı verdi:

Allah'a yemin ederim ki, Muaviye'yi, taraftarlarım olduklarını iddia eden bu kimselerden kendim için daha hayırlı görüyorum. Bunlar beni öldürmeye çalıştılar, eşyama yağmaladılar, mallarıma el koydular. Allah'a yemin ederim ki, Muaviye'den kanımın akıtılmayacağına dair taahhüt

almam, bu taahhülle ailem hakkında güvenceye kavuşmam; bu adamların beni öldürmelerinden, böylece Ehlîbeyt'immin ve ailemin mahvolmasından daha hayırlıdır. Allah'a yemin ederim ki, eğer Muaviye ile savaşa girsem, bu adamlar boynumdan tutarak beni savaşmadan Muaviye'ye teslim ederlerdi. Allah'a yemin ederim ki, eğer onunla onurlu konumdayken barış yaparsam bu durum, onun beni esir alarak öldürmesinden veya beni minnet altına almasından daha hayırlıdır. Çünkü onun minneti altına girmek, dünya durdukça Haşimoğulları için bir yüzkarası olur, Muaviye ve arkasından gelecek olanlar bizim yaşayanlarımızı ve ölülerimizi bu minnet borcu altında ezerlerdi.³⁷

3- Süleym b. Kays el-Hilâlî'nin verdiği bilgiye göre, Muaviye Küfe'ye geldiğinde, İmam Hasan (a.s) onun hazır bulunduğu sırada minbere çıktı ve Allah'a hamdüsenâ ettikten sonra şunları söyledi:

Ey insanlar! Muaviye benim kendisini halîfeliğe lâıyk gördüğümü, kendimi ise bu işe lâıyk görmediğimi ileri sürdü. Yalan söyledi. Ben, Allah'ın kitabına ve Peygamberimizin sözlerine göre insanların önderliğine herkesten daha çok lâıyım. Allah'a yemin ederim ki, eğer insanlar bana biat ederek bana itaat etseler, beni destekleselerdi, gökyüzü yağmurunu üzerlerine indirir, yeryüzü kendilerine bereketini sunardı ve ey Muaviye sen bu makama göz dikemezdin. Peygamberimiz (s.a.a): "Aralarında daha bilgili biri varken iktidar yetkisini ona değil de bir başkasına teslim eden bir toplum sürekli geriler, çöker, sonunda buzağıya tapanların dinine döner..." buyurmuştur.³⁸

³⁵ İlelu'ş-Şeraî, 200

³⁶ Biharü'l-Envar, 44/19

³⁷ el-İhticac, Tabersî, 148

³⁸ Biharü'l-Envar, 44/22

4- Allâme Kunduzî'nin, "Yenabi-ul Meveddet" adlı eserinde verdiği bilgiye göre İmam Hasan (a.s), Muaviye ile niçin barış yaptığı konusunda yaptığı halka yönelik bir konuşmada şöyle dedi:

Ey insanlar! İyi biliyorsunuz ki, yüce Allah sizi dedem sayesinde doğru yola ileterek sapıklıktan kurtardı, sizi cahillikten çekip çıkardı, onun vasıtası ile sizi ezilmişlikten sonra onurlandırdı, azlıktan sonra çoğalttı. Muaviye, ona değil de bana ait olan bir hak üzerinde benimle çekişmeye girişti. Ben ümmetin yararını ve fitnenin kesilmesini gözettim. Sizler benimle barış yapanla barış yapmak ve benimle savaşanla savaşmak üzerine bana biat ettiniz. Ben Muaviye ile barış yapmayı, onunla aramızdaki savaşa son vermeyi uygun gördüm. Onunla barış yaptım ve kanların korunmasının dökülmesinden daha hayırlı olduğu görüşüne vardım. Böyle yapmakla sizin yararınızdan ve hayatta kalmanızdan başka bir şey istemedim. **"Bilmem, belki de bu, sizin sınavdan geçirilmeniz ve belirli bir sürenin sonuna kadar dünya nimetlerinizin yararlandırılmanız içindir."**³⁹

5- Seyyid Murteza'nın aktardığı bir rivayete göre Hücr b. Adiy, İmam Hasan'ın (a.s) barışı onaylamasından sonra ona itiraz ederek: "Müminlerin yüzlerini kararttın." dedi. İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

Senin istediğini herkes istiyor değil ve herkesin görüşü senin görüşün gibi değil. Ben bu yaptığımı, sizi korumak için yaptım.

Seyyid Murteza sonra şöyle devam eder:

İmam Hasan'ın taraftarları barış yapılmasına karşı çıktılar. İmam'ın kararından dolayı üzüntülerini ifade ettiler. Buna karşı

çıkanlar arasında bulunan Süleyman b. Surad Huzaî İmam'a şöyle dedi: "Muaviye'ye biat etmeden dolayı duyduğumuz şaşkınlığın sona ereceği yoktur. Oysa Kûfe halkından kırk bin savaşçı yanında idi. Hepsi maaş alıyordu ve evlerinin kapılarında emrini bekliyorlardı. Onların yanı sıra bir o kadar daha oğulları ve akrabaları vardı. Ayrıca Basra ve Hicaz halkından olan taraftarlarını da bunlara ilâve etmek gerekir. Sonra ne antlaşmada kendin için bir güvence ve ne vergilerden bir pay aldın. Bu yaptığın işi yaptığında eğer Muaviye'ye karşı doğunun ve batının ileri gelenlerini şahit tutsaydın ve kendisinden sonra iktidarın sana verileceği yolunda ona resmî bir yazı yazmış olsaydın, durumu kabullenmek bizim için daha kolay olurdu. Fakat o aramızda sana verdiği söze bağlı kalmadı. Nitekim çok geçmeden şahitler huzurunda: 'Ben savaş ateşini söndürmek ve fitneyi önlemek amacı ile anlaşmaya bazı şartlar koydum ve bazı vaatlerde bulundum. Ama yüce Allah sözbirliğimizi ve dirliğimizi bize bağışladığı için, artık o şartlar ve vaatler ayağımın altındadır.' dedi. Allah'a yemin ederim ki, bu sözlerle kastettiği kişi sensin. Söylemek istediği şey, seninle onun arasındaki anlaşmadır. Nitekim anlaşmayı bozdu. Buna göre eğer istersen, geri adım at. Savaş, hiledir. Benim senden önce Kûfe'ye gitmeme izin ver. Oraya varır varmaz Muaviye'nin valisini şehirden çıkarır, onun görevden alındığını açıklarım. Bu arada sen de onun yaptığının karşılığı olarak antlaşmayı bozarsın." İmam'ın diğer taraftarları da Süleyman'ınkilere benzer sözler söylediler.

İmam (a.s) onlara şu cevabı verdi: "Sizler bizim taraftarlarımız ve sevdiğimiz kimlersiniz. Eğer ben dünya işi için azimle çalışan, dünyanın saltanatı için koşup yorulan

³⁹ Yenâbü'l-Mevedde, 293

biri olsaydım, Muaviye benden daha şiddetli, daha yürekli, daha azimli olamazdı. Fakat ben sizinkinden farklı bir görüşteyim. Bu yaptığım barışla sadece kan dökülmesini önlemek istedim. Allah'ın hükmüne razı olun, O'nun emrine teslim olun, evlerinizde oturun ve sesinizi çıkarmayın.”⁴⁰

Barışın Sebepleri İle İlgili Sözün Özü

Buna göre barışın sebepleri şöyle özetlenebilir:

1- Muaviye'nin entrikalarının İmam'ın taraftarlarını etkilemesinden sonra bu taraftarların zaafa uğramaları, savaşmaktan kaçınmaları ve İmam'ın emirlerini dinlememeleri. Bu durumda direniş faydalı olmayacak, tersine Muaviye'nin hileleri karşısında ilâhî risalet çizgisinin inişe geçmesi kesinleşecekti. Oysa Muaviye'nin hilelerinin ve aldatmalarının egemen olduğu bir toplumda bu çizginin varlığını ve yükselişini korumak İmam'ın (a.s) görevi idi.

2- İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun çökmesi şu sonuçlara yol açacaktı: İmam Hasan en sadık Ehli Beyt mensupları ve dostları ile birlikte ya şehit edilecek ya esir alınarak Muaviye'nin zindanlarında yaşamak zorunda kalacak veya Muaviye'nin bağış olacak olan bir özgürlüğün ezikliği altında süregidecek bir zayıflık konumunda serbest bırakılacaklardı ki, bütün bu sonuçlar, istenecek şey değildi. Çünkü şehit olmak, kısa veya uzun vadede meşru bir sonuç getirmediği takdirde gerekçesiz kalır. Özellikle beraberinde İmamet/İmamlık çizgisinin tasfiyesini veya yaygın şekilde yok edilmesini getirdiği zaman hiç kabul edilemez.

3- Ehl-i Beyt'in haklılığına inanan kesimi korumak, Haşimoğulları ile onların izinden gidenlere yönelik Emevî kininin kalıcı bir nitelik kazandığını gördükten sonra bu kitleyi Emevî tasfiyesinden veya yaygın yok edişinden korumak. Nitekim İslâm tarihinin kanlı olayları bu kalıcı kini ispat etmiştir.

4- Haddini aşmış azgın bir kitle ile savaşmanın hiçbir yarar getirmediği bir dönemde Müslümanların kanlarının akmasını önlemek.

5- Cahiliye karakterli Emevî plânının mahiyetini açığa çıkarmak ve İslâm ümmetini bunlara karşı koruma altına almak. Çünkü halifelik Emevî sülâlesinin İslâm ümmetinin iktidar dizginlerine el koymasının, bu hanedanın İslâm varlığının kaderi ile oynamasının ve Peygamber'in (s.a.a) kutsal inkılâbına el koymasının zeminini hazırlamıştı.

6- Küfür ve gizli münafıklık ile güçlü biçimde mücadele etmenin uygun şartlarını hazırlamanın zorunluluğu.

İmam Hasan'ın (a.s) benimsediği ilâhî tutumun arkasında duran gerçek sebepler, olayın cereyan ettiği dönemde yaşayan birçok kişi tarafından olduğu gibi, sonradan gelen bazı sığ görüşlüler ile gerçeklerin çarpıtılmasının etkisi altında kalan şaşkınlar tarafından da fark edilmemiş, kavranamamıştır. Fakat barış anlaşmasını izleyen olaylar ile Muaviye ve diğer Emevî hükümdarları tarafından uygulanan düşmanca siyasetler, yine İslâm'a ve Müslümanlara verdikleri ağır zararlar, İmam Hasan'ın (a.s) tutumunun bazı sırlarını ortaya koymuştur.

⁴⁰ Biharu'l-Envar, 44/21-28